

УДК 378.147:37.013.83

FORMATION OF SELF-EDUCATIONAL ACTIVITY ORGANIZATION SKILLS AS A KEY COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ОРГАНІЗАЦІЇ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Tkachenko V.V. / Ткаченко В.В.

k.p.s., as. prof. / к.п.н., доц.

ORCID: 0000-0002-1000-262X

*Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
Shevchenko Blvd., 81,
Cherkasy, Ukraine, 18031*

Анотація. Стаття присвячена дослідженню актуальної проблеми формування навичок організації самоосвітньої діяльності як ключової компетентності сучасних фахівців в умовах швидкого змінного інформаційного суспільства та економіки знань. Розглянуто теоретичні засади самоосвітньої діяльності на основі всебічного аналізу праць провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема М. Ноулза, П. Кенді, Дж. Мезірова, І. Зязюна, В. Кременя. Обґрунтовано важливість розвитку самоспрямованого навчання для професійного становлення особистості в контексті концепції навчання протягом усього життя та формування людського потенціалу. Визначено сутність самоосвітньої діяльності як складного багаторівневого процесу свідомої цілеспрямованої активності особистості, спрямованої на задоволення пізнавальних потреб та професійний розвиток. Структуровано компоненти самоосвітньої компетентності, що включають мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний складники. Проаналізовано етапи формування навичок самоосвітньої діяльності у майбутніх фахівців: діагностично-мотиваційний, навчально-практичний, рефлексивно-корекційний та творчо-інноваційний. Розкрито ефективні методи та засоби розвитку самоосвітньої компетентності, серед яких метод проєктів, кейс-метод, метод портфоліо, дослідницькі методи та сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Встановлено, що формування самоосвітньої компетентності потребує системного підходу з використанням активних методів навчання та створення сприятливого освітнього середовища. Результати дослідження можуть бути використані для удосконалення системи професійної підготовки майбутніх фахівців різних галузей та розробки відповідних освітніх програм.

Ключові слова: самоосвітня діяльність, самоспрямоване навчання, ключові компетентності, професійна підготовка, неперервна освіта, майбутні фахівці, андрагогіка, трансформативне навчання, людський капітал, освітні технології.

Вступ.

В умовах сучасного інформаційного суспільства та економіки знань особливої актуальності набуває проблема підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних до адаптації в мінливих професійних умовах та постійного саморозвитку. Швидкий розвиток технологій, глобалізація економіки та трансформація ринку праці висувають принципово нові вимоги до професійної компетентності спеціалістів, серед яких ключове місце займає здатність до

самоосвітньої діяльності. Традиційна модель освіти, орієнтована на передачу готових знань та формування стандартизованих навичок, вже не відповідає викликам сучасності. Натомість виникає нагальна потреба у формуванні особистості, здатної до самоорганізації, критичного мислення, творчого підходу до вирішення професійних завдань та постійного самовдосконалення. Самоосвітня діяльність як комплексний багатокomпонентний процес набуває статусу ключової компетентності, що забезпечує професійну мобільність фахівця, його конкурентоспроможність на ринку праці та здатність до інновацій. Проблема формування навичок організації самоосвітньої діяльності тісно пов'язана з важливими науковими та практичними завданнями модернізації системи вищої освіти, реалізації концепції навчання протягом усього життя, розвитку людського капіталу як основного ресурсу інноваційного суспільства та забезпечення сталого розвитку національної економіки.

Основний текст. Теоретичні засади самоосвітньої діяльності досліджувалися в працях провідних зарубіжних науковців. Фундаментальний внесок у розвиток теорії самоспрямованого навчання зробив Малкольм Ноулз, який у працях «Self-Directed Learning: A Guide for Learners and Teachers» (1975), «The Modern Practice of Adult Education» (1970) та «The Adult Learner» (1973) обґрунтував принципи організації самоосвітньої діяльності та розробив концепцію андрагогіки [1; 2; 3]. Дослідник визначив самоспрямоване навчання як процес, у якому особи беруть на себе ініціативу у діагностуванні своїх навчальних потреб, формулюванні цілей навчання, визначенні ресурсів для навчання, виборі стратегій навчання та оцінюванні результатів. Значний внесок у розвиток теорії самоосвіти зробив Філіп Кенді у фундаментальній праці «Self-Direction for Lifelong Learning: A Comprehensive Guide to Theory and Practice» (1991), де виділив чотири основні чинники самоспрямованості: особисту автономію, готовність і здатність керувати власною навчальною діяльністю, незалежне здобуття знань без формальної інституційної підтримки та контроль учня над процесом навчання [4]. Кенді підкреслював, що самоспрямоване навчання є не лише методом, а й філософією освіти. Теорія трансформативного

навчання Джека Мезірова у працях «Transformative Dimensions of Adult Learning», «Learning as Transformation» розкриває роль критичної рефлексії у процесі самоосвітньої діяльності та обґрунтовує механізми трансформації системи знань особистості [5; 6]. Серед українських дослідників вагомий внесок у розвиток теорії самоосвітньої діяльності зробили Іван Зязюн у монографії «Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи» (2000) та статті «Технологізація освіти як історична неперервність» (2001) [7; 8], а також Василь Кремень у працях «Освіта і наука - основа інноваційного людського розвитку» та «Філософія людиноцентризму в освітньому просторі» [9; 10].

Дослідження базується на комплексному аналізі наукової літератури з проблеми самоосвітньої діяльності, систематизації теоретичних підходів до розуміння її сутності та структури. Використано методи теоретичного аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, структурно-функціонального аналізу для визначення компонентів самоосвітньої компетентності та етапів її формування. Методологічну основу дослідження становлять положення гуманістичної педагогіки, андрагогіки, теорії компетентнісного підходу, концепції неперервної освіти та навчання протягом усього життя. Застосовано системний підхід до аналізу самоосвітньої діяльності як цілісного явища з виділенням її структурних компонентів та взаємозв'язків між ними.

На основі проведеного аналізу визначено, що самоосвітня діяльність являє собою складний багаторівневий процес, що характеризується свідомою цілеспрямованою активністю особистості, спрямованою на задоволення пізнавальних потреб, розширення знань, умінь і навичок, розвиток професійних і особистісних якостей поза межами або в доповнення до формальної освітньої системи. Виділено чотири основні компоненти самоосвітньої компетентності: Мотиваційний компонент включає усвідомлення потреби в самоосвіті, наявність внутрішньої мотивації до навчання, прагнення до професійного та особистісного зростання. Цей компонент є рушійною силою самоосвітньої діяльності та визначає її спрямованість і інтенсивність. Когнітивний компонент охоплює знання про сутність і методи самоосвітньої діяльності, володіння техніками

самостійного навчання, здатність до критичного аналізу інформації та рефлексії власного навчального процесу. Операційний компонент включає вміння планувати самоосвітню діяльність, визначати мету і завдання, обирати адекватні методи і засоби навчання, організовувати робоче місце та час, здійснювати самоконтроль і самооцінку результатів. Особистісний компонент передбачає наявність таких якостей, як самостійність, відповідальність, наполегливість, критичність мислення, творчість, здатність до саморегуляції. Визначено етапи формування навичок організації самоосвітньої діяльності у майбутніх фахівців:

1. Діагностично-мотиваційний етап передбачає виявлення рівня сформованості навичок самоосвіти, діагностику мотивації до самоосвітньої діяльності та формування усвідомленої потреби в постійному саморозвитку.

2. Навчально-практичний етап спрямований на оволодіння здобувачами освіти теоретичними знаннями про сутність і методи самоосвітньої діяльності, формування практичних навичок планування, організації та здійснення самоосвіти.

3. Рефлексивно-корекційний етап передбачає аналіз результатів самоосвітньої діяльності, виявлення проблем і труднощів, корекцію методів і підходів до самоосвіти.

4. Творчо-інноваційний етап характеризується переходом на якісно новий рівень самоосвітньої діяльності, коли здобувач здатний самостійно визначати напрями свого професійного розвитку та творчо підходити до вирішення освітніх завдань.

Ефективність формування навичок організації самоосвітньої діяльності значною мірою залежить від використання адекватних методів і засобів навчання. Серед найбільш дієвих методів виділено:

✓ Метод проєктів дозволяє студентам самостійно планувати свою діяльність, визначати мету і завдання, обирати способи їх досягнення, що сприяє розвитку навичок самоорганізації та самоконтролю.

✓ Кейс-метод формує здатність до аналізу складних ситуацій, пошуку нестандартних рішень, критичного мислення, що є важливими компонентами самоосвітньої компетентності.

✓ Метод портфоліо забезпечує систематизацію та рефлексію навчальних досягнень, сприяє формуванню навичок самооцінки та планування подальшого розвитку.

✓ Дослідницькі методи розвивають здатність до самостійного пошуку і обробки інформації, формування власної точки зору, що є основою самоосвітньої діяльності.

✓ Важливими засобами формування самоосвітньої компетентності є сучасні інформаційно-комунікаційні технології, які надають широкі можливості для самостійного навчання, доступу до освітніх ресурсів, організації дистанційного навчання та міжнародної співпраці. Створення сприятливого освітнього середовища передбачає формування культури самоосвіти в навчальному закладі, підтримку ініціатив здобувачів освіти у сфері саморозвитку, забезпечення доступу до сучасних інформаційних технологій та освітніх ресурсів.

Висновки. Формування навичок організації самоосвітньої діяльності є одним із пріоритетних завдань сучасної системи професійної підготовки майбутніх фахівців. Самоосвітня компетентність виступає як інтегративна характеристика особистості, що включає взаємопов'язані мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний компоненти, які забезпечують здатність до постійного професійного та особистісного розвитку.

Ефективне формування самоосвітньої компетентності потребує системного підходу, що передбачає поетапну роботу з використанням активних методів навчання, сучасних освітніх технологій та створення сприятливого освітнього середовища. Особливого значення набуває використання інформаційно-комунікаційних технологій як потужного інструменту самоосвітньої діяльності.

Розвиток навичок самоосвітньої діяльності у майбутніх фахівців не лише забезпечує їхню професійну конкурентоспроможність та мобільність на ринку

праці, а й сприяє особистісному зростанню, формуванню готовності до навчання протягом усього життя, що відповідає стратегічним цілям розвитку сучасного суспільства.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою конкретних методик формування самоосвітньої компетентності в різних галузях професійної підготовки, створенням діагностичного інструментарію для оцінки рівня її сформованості, дослідженням особливостей організації самоосвітньої діяльності в умовах цифровізації освіти та розробкою відповідних освітніх стандартів.

Література:

1. Knowles M. S. *The Modern Practice of Adult Education*. New York: Association Press, 1970. 384 p.
2. Knowles M. S. *The Adult Learner: A Neglected Species*. Houston: Gulf Publishing, 1973.
3. Knowles M. S. *Self-Directed Learning: A Guide for Learners and Teachers*. New York: Association Press, 1975. 135 p.
4. Candy P. C. *Self-Direction for Lifelong Learning: A Comprehensive Guide to Theory and Practice*. San Francisco: Jossey-Bass, 1991. 567 p.
5. Mezirow J. *Transformative Dimensions of Adult Learning*. San Francisco: Jossey-Bass, 1991.
6. Mezirow J., Taylor E. W. *Transformative Learning in Practice: Insights from Community, Workplace, and Higher Education*. San Francisco: Jossey-Bass, 2009.
7. Зязюн І. А. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. Зязюна. К. : Віпо, 2000. 636 с.
8. Зязюн І. А. Технологізація освіти як історична неперервність. Неперервна професійна освіта : теорія і практика. 2001. Вип. 1. С. 73-85.
9. Кремень В. Г. Освіта і наука - основа інноваційного людського розвитку. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2019.
10. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі, ВГ Кремень К.: Т-во «знання» України, 2010

References.

1. Knowles, M.S. (1970). The Modern Practice of Adult Education. New York: Association Press, 384 p.
2. Knowles, M.S. (1973). The Adult Learner: A Neglected Species. Houston: Gulf Publishing.
3. Knowles, M.S. (1975). Self-Directed Learning: A Guide for Learners and Teachers. New York: Association Press, 135 p.
4. Candy, P.C. (1991). Self-Direction for Lifelong Learning: A Comprehensive Guide to Theory and Practice. San Francisco: Jossey-Bass, 567 p.
5. Mezirow, J. (1991). Transformative Dimensions of Adult Learning. San Francisco: Jossey-Bass.
6. Mezirow, J., Taylor, E.W. (2009). Transformative Learning in Practice: Insights from Community, Workplace, and Higher Education. San Francisco: Jossey-Bass.
7. Ziaziun, I.A. (2000). Lifelong professional education: problems, searches, perspectives. Kyiv: Vipo, 636 p. [in Ukrainian]
8. Ziaziun, I.A. (2001). Technologization of education as historical continuity. Lifelong Professional Education: Theory and Practice, (1), 73-85. [in Ukrainian]
9. Kremen, V.H. (2019). Education and science as the basis of innovative human development. Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. [in Ukrainian]
10. Kremen, V.H. (2010). Philosophy of anthropocentrism in educational space. Kyiv: Society "Knowledge" of Ukraine. [in Ukrainian]

Abstract. *The article is devoted to the study of the current problem of forming skills in organizing self-educational activities as a key competence of modern specialists in the conditions of a rapidly changing information society and knowledge economy. The theoretical foundations of self-educational activity are considered based on a comprehensive analysis of the works of leading domestic and foreign scientists, including M. Knowles, P. Candy, J. Mezirow, I. Ziaziun, V. Kremen.*

The importance of developing self-directed learning for professional development of personality in the context of lifelong learning concept and human capital formation is substantiated. The essence of self-educational activity is defined as a complex multilevel process of conscious purposeful activity of personality aimed at satisfying cognitive needs and professional development.

The components of self-educational competence are structured, including motivational, cognitive, operational and personal components. The stages of forming self-educational activity skills in future specialists are analyzed: diagnostic-motivational, educational-practical, reflexive-corrective and creative-innovative.

Effective methods and means of developing self-educational competence are revealed, including project method, case method, portfolio method, research methods and modern information and communication technologies. It is established that the formation of self-educational competence requires a systematic approach using active learning methods and creating a favorable educational environment.

The results of the study can be used to improve the system of professional training of future specialists in various fields and develop appropriate educational programs. The development of self-educational activity skills in future specialists not only ensures their professional competitiveness and mobility in the labor market, but also contributes to personal growth and formation of readiness for lifelong learning.

Keywords: *self-educational activity, self-directed learning, key competencies, professional training, lifelong education, future specialists, andragogy, transformative learning, human capital, educational technologies.*

Статья отправлена: 24.07.2025 г.

© Ткаченко В.В.